Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,
Sayı 28 (Temmuz 2010/II), ss. 55-66

Deprem Yaşayan ve Yaşamayan Okul öncesi Çocukların Davranışsal/Duygusal Sorunlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

Semra Erkan*

Özet

Bu çalışmada, deprem yaşayan ve yaşamayan okul öncesi çocukların davranışsal/duygusal sorunları öğretmenlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda cinsiyet ve anne öğrenim düzeyi değişkenlerine göre karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini, Sultandağı (Afyon) deprem bölgesinde okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 210 çocuk (çalışma grubu) ve Ankara'da okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 272 çocuk (kontrol grubu) olmak üzere toplam 482 çocuk oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak "Öğretmen Bilgi Formu - $1^{1/2}$ –5 yaş (The Caregiver-Teacher Report Form for Ages $1^{1/2}$ _ 5; C-TRF / $1^{1/2}$ –5)" ve "Demografik Bilgiler Öğretmen Formu" kullanılmıştır. Analiz sonuçları, deprem deneyiminin ve anne öğrenim düzeyi değişkeninin çocukların davranışsal/duygusal problemlerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığını ortaya koymuştur. Ancak, cinsiyetin deprem deneyiminden bağımsız olarak örneklemdeki çocukların sorun davranışları üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur. Öğretmenler, erkek çocukları somatik sorunlarda, kızları ise dikkat sorunlarında daha sorunlu olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Deprem, travma sonrası stres belirtileri, öğretmen, okul öncesi çocuklar*

A Comparative Study on the Behavioral/Emotional Problems of preschool Children With and Without Experience of Earthquakes

Abstract

This study relies on information obtained from teachers to compare the behavioral/emotional problems of preschool children with and without previous experience of earthquakes with respect to the variables of sex and mother's educational level. The study sample comprised a total of 482 children, 210 of whom were attending preschools in the Sultandağı (Afyon) earthquake zone (study group) and the remaining 272 attending preschools in Ankara (control group). "The Caregiver-Teacher Report Form for Ages $1^{1/2}$ _ 5; C-TRF / $1^{1/2}$ –5" and the "Demographic Data Teacher Form" were used as the data collection instruments. The results suggested that experiencing earthquakes and the variable of mother's educational level did not create a meaningful difference in children's behavioral/emotional problems. However, it was observed that the variable of sex caused a meaningful difference in the participating children's behavioral/emotional problems, independently from the experience of earthquakes. It was found that teachers viewed boys as having more somatic problems, and girls as having more attention problems.

Key Words: *Earthquake, post-trauma stress symptoms, teacher, preschool children*

* Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
e-posta: erkansemra@yahoo.com

Giriş

Deprem gibi doğal felaketlerin Psikolojik bozukluklar ile ilgili olduğu psikoloji literatüründe yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Genellikle doğal afetlerin etkilerinin çocuklar, ergen ve yetişkin kazazedelerde psikopatolojik belirtilerin ve problemlerin ortaya çıkışını tetikleyebileceği kabul edilmektedir (Miller ve Başoğlu, 1992; Rubonis ve Bickman, 1991). Depremler, seller ve buna benzer doğal felaketler, bunları yaşayanlarda kısa ya da uzun dönemli psikolojik etkiler bırakmaktadır (Alkan, 1999). Araştırmalar doğal felaketlerden en çok yara alan grupların çocuklar, gençler ve yaşlılar olduğunu göstermektedir. Çocuklar da yetişkinler gibi deprem felaketinden korkarlar. Ne var ki depremi, biz yetişkinler gibi kontrolümüz dışında olan doğal bir olay olarak anlamakta güçlük çekerler. Çocukların depremden etkilenme derecesini, ailenin tepkisi, kayıp derecesi, yaş/cinsiyet, daha önceki yaşantılar, depremin dolaylı etkileri, günlük yaşantı, ayrılık, aile içi ilişkiler, ekonomik koşullar ve sosyal destek gibi bir takım faktörler belirlemektedir. Okul öncesi dönemdeki çocuklar (2-5 yaş) depremin neden olduğu kayıplar ve yaşam şartlarında meydana gelen değişikliklerle başa çıkmada oldukça zorlanırlar. Çünkü yaşamda bu tür deneyimleri az olduğu için başa çıkma yetenekleri de tam olarak gelişmemiştir. Bu nedenle de anne-babanın, yakın arkadaşlarının ve öğretmenlerinin desteğine ihtiyaç duyarlar (Berument, Sayıl ve Uçanok, 1999).

Çocukların deprem felaketi karşısındaki tepkileri birbirinden farklı olabilir. Bazıları depremin hemen ardından birtakım davranış değişiklikleri gösterirken, bazıları günler, haftalar hatta aylarca hiçbirşey olmamış gibi davranıp, daha sonra problemli davranışlar sergileyebilirler (Berument ve ark. 1999). Travmadan sonra çocuklarda dikkati yoğunlaştırmayla ilgili güçlükler ve bellek sorunları da görülebilir. Bu sorunlar yeni bilgiyi öğrenmede ya da eskisini hatırlamada güçlük olarak kendini ortaya koyabilir. Okul öncesi çocukların çok daha fazla regresyon, davranım bozukluğu ve saldırgan davranışlar gösterdikleri üzerinde de durulmaktadır (Erol ve Öner, 1999).

Deprem ve diğer doğal afetlerle beraber insan yapımı afetler de diyebileceğimiz tecavüz, saldırı, savaş, trafik kazası, bir yakının kaybı veya öldürülmesi gibi olaylar da insanlarda benzer tepkilere yol açmaktadır (Erol ve Öner, 1999). Bunlardan kişinin işlevlerini bozacak kadar şiddetli olanlar ilk bir ay için Akut Stres Bozukluğu, bir aydan sonraki dönem için de Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) olarak adlandırılmaktadır (Amerikan Psikiyari Birliği, 1994).

Deprem sonrası ortaya çıkan TSSB çok daha ciddi bir tablodur. Deprem öncesi ruh sağlığı, kişilik özellikleri ve depremde yaşanan travmanın derinliğine bağlı olarak TSSB'nin bir kısım depremzedede ortaya çıkması kaçınılmazdır (Karancı, 1999). Yapılan çalışmalar felaketin özelliğinin de psikolojik sonuçlarla ilgili olduğuna işaret etmektedir. Felaketin beklenmemesi, hazırlıksız olunma, felaketin alanı ve yoğunluğu (genel olarak coğrafik topluma yayılımı) bütün bunlar kazazedelerin yaşadığı sıkıntılarla pozitif olarak ilişkilidir (Baum, Fleming ve Davidson, 1983; Nolen–Hoeksema ve Morrow, 1991; Akt., Karancı ve Rüstemli, 1995).

Çeşitli çalışmalarda TSSB tahmini yaygınlık oranlarının çocuklar arasında farklılık gösterdiği bulunmuştur. Örneğin; bazı çalışmalarda yaygınlık oranının %94 olduğu belirtilirken (Pynoos ve ark. 1987), bazı çalışmalarda çocuklarda görülen TSSB' nin yaygınlığı %62.5 olarak bildirilmiştir (Earls, Smith, Reich ve Jung, 1988). Saigh, Green ve Korol (1996) ise yaptıkları kapsamlı literatür taramasında bu oranın felaketzedelerde %5.6 ile 32.0 arasında olduğunu belirtmişlerdir. Los Angeles Northridge depreminden bir yıl sonra depremzede çocukların %28.6'sında yüksek oranda TSSB belirtileri ile yüksek oranda genel anksiyete belirtileri, depresif belirtiler ve arkadaş ilişkilerindeki problemlerin eş zamanlı olarak görüldüğü tespit edilmiştir (Asarnow, 1999). Travma Sonrası Stres Belirtileri Ulusal Merkezi'ne (NCPTSD, 2001) göre, 11 yaşından önce travmatik olay deneyimi olan çocuklar daha ileri yaşlarda travmatik olay yaşayanlardan daha fazla TSSB ile ilişkili psikolojik belirti göstermektedirler. Merkez aynı zamanda travmatik olaydan etkilenen yetişkinlerde TSSB görülme oranını %32-%60, çocuklarda ise % 29-%95 olduğunu tahmin etmektedir. Goenjian ve Pynoos (1995) Ermenistan depreminden 18 ay sonra

yaşları 8-16 arasında değişen 111 çocukla yaptıkları çalışmada TSSB oranını % 70 olarak bulmuşlardır.

Travmatik olaylara karşı çocukların gösterdikleri reaksiyonlar yaş gruplarına göre farklılaşmaktadır. 1-5 yaş arasındaki okul öncesi çocuklar felaket gibi bir durumla yüz yüze geldiklerinde kendilerini koruyamayacakları için kendilerini aciz ve güvensiz hissederler. Sözel ve kavramsal becerileri eksik olan birçok çocuk bu ani stresle baş etmek için etkin yardıma gereksinim duyar. Çocukların anne babalarının ve ailelerinin tepkileri de onları şiddetli bir biçimde etkiler. Terk edilmek okul öncesi çocuklar için en büyük endişe kaynağıdır ve bir oyuncağını, hayvanını veya bir aile üyesini kaybeden çocuk ekstra teselliye ihtiyaç duyar. Yatağını ıslatma; karanlıktan veya hayvanlardan korkma; anne babaya yapışma; gece korkuları; idrar veya gaita kaçırma, kabızlık; konuşma zorluğu (örn., kekemelik); iştah artması veya azalması; yardım için ağlama veya çığlık atma; hareketsizlik, titreme ve korkutucu yüz ifadesi; bir yetişkine doğru koşma veya amaçsız hareket etme; yalnız kalmaktan korkma, yabancıdan korkma ve şaşkınlık okul öncesi çocuklarda görülen tipik reaksiyonlardır (Pataki, Stone ve LeViness, 2001).

İlgili literatür incelendiğinde travma sonrası stres belirtileri ile ilgili pek çok çalışmanın olduğu görülmektedir. Ancak yaş göz önüne alındığında çeşitli felaketlere karşı tepkiler üzerine yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Hem felaket öncesi ve hem de felaket sonrası yapılan çalışmaların büyük bir kısmı yetişkin deneklerle, küçük bir kısmı da çocuklarla yürütülmüştür (Allan, 1993). Çocuklarla ilgili çalışmalarda ise, daha çok çocukların travmatik olaylara tepkilerinin araştırıldığı görülmektedir. Travmatik olayların çocuklar üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmalar ise hem sınırlı sayıdadır, hem de bu araştırmalardan elde edilen bulgularda görüş birliği yoktur (Lonigan, Shanon, Finch, Daugherty ve Taylor, 1991).

Anne-babalar, çocuklar hakkında bilgi edinilebilecek en önemli kaynaklar olmakla beraber, çocuklar hakkında bilgi toplamada en iyi yol, onları çeşitli ortamlarda gözlemektir. Okul ortamı, çocuğun diğer ortamlarda gözlenemeyen birçok davranışının ortaya çıktığı bir ortamdır. Öğretmenlerin; çocukların gelişimini, davranışlarını okul ortamında en uzun süreli ve detaylı olarak gözleyebilmeleri, onları çocuk hakkında bilgi alma konusunda en az anne-baba kadar önemli kılmaktadır. Özellikle anne-babanın gözleyemediği veya objektif olamadığı konularda öğretmenlerin gözlemleri daha da önem kazanmaktadır (Akkök, Aşkar ve Sucuoğlu, 1988).

Öğretmenler, okul gibi yapılandırılmış sosyal bir ortamda aynı gelişim düzeyindeki çocuklar arasında karşılaştırma yapma olanağına da sahiptir. Okulun çocukların sosyal gelişimleri için en uygun ortam olduğu düşünüldüğünde, öğretmenlerin çocukların akademik gelişimleri kadar sosyal becerilerini de değerlendirmek için çok yararlı olabileceği düşünülmektedir (Edelbrock ve Achenbach, 1984).

İlgili literatür incelendiğinde, ülkemizde okul öncesi çocukların felaket sonrası davranış ve duygusal sorunlarını araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada, deprem yaşayan ve yaşamayan okul öncesi çocukların davranış ve duygusal sorunlarının öğretmenlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda cinsiyet ve annelerin öğrenim düzeylerine göre belirlenmesi amaçlanmıştır. Okul öncesi dönem, çocuğun yaşamının ileriki yıllarını da etkilediği için kritik bir önem arzetmekredir. Bu dönemdeki çocukların travma sonrası gösterdikleri sorun davranışların erken tanısı, önleme ve müdahale programlarının hazırlanmasına ortam hazırlayacaktır.

Yöntem

Bu araştırma nedensel karşılaştırmalı bir araştırmadır. Bu bölümde çalışma alanı ve deprem olayı açıklandıktan sonra, araştırmanın çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi bölümlerine yer verilmiştir.

Bu çalışma, Afyon'da (Sultandağı) yürütüldü. Tarihi ve sismik veriler bu bölgenin deprem açısından büyük bir riske sahip olduğunu göstermektedir. Birinci derecede deprem bölgesinde yer alan Afyon (Sultandağı) bölgesinde 1901-1986 döneminde, büyüklüğü 4 ile 6.8 arasında değişen ve önemli düzeyde can kaybına ve hasara neden olan 33 deprem meydana gelmiştir (Ulusay, Kasapoğlu, Dirik

ve Gökçeoğlu, 2002). Bölgede 15 Aralık 2000'de yaşanan deprem (Ms=6) 6 kişinin ölümüne ve çok sayıda binanın çökmesine neden olmuştur. Sonuncusu ise; 3 Şubat 2002'de yerel saatle 9:11 a.m. Richter ölçeğine göre 6.1 şiddetinde görülmüştür. Bu deprem Sultandağı ve Eber ilçelerinde yoğun hasara neden olmuştur. Bundan 15 dakika sonra meydana gelen Çay depremi (Ms=5.8) ise, Çay, Bolvadin ve Çobanlar ilçelerinde hasara neden olmuştur (Demirtaş, Iravul ve Yaman, 2002). Ana şoku izleyen çok sayıda artçı şokların kaydedildiği Sultandağı bölgesinde aynı gün içinde büyüklüğü 5.0 ile 5.3 arasında değişen üç önemli artçı deprem daha görülmüştür. Deprem çok büyük bir alanda hissedilmesine rağmen etki alanının küçük yerleşimlerle sınırlı olması can ve mal kayıplarını minimize etmiştir. Olayda 43 kişi ölmüş, 277 kişi yaralanmış ve 340 konut, 246 işyeri, 36 kamu yapısı ile 4 cami tamamen yıkılmıştır (Çelebi ve Saatçioğlu, 2002; Ulusay ve ark., 2002).

Araştırma Grubu

Depremin yoğun olarak hissedildiği Afyon merkez ve Sultandağı, Çay, Çobanlar, Bolvadin ilçeleri ile Eber beldesinde yer alan resmi okul öncesi eğitim kurumlarından rasgele örnekleme yöntemiyle seçilen 210 çocuk araştırmanın çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Ankara Yenimahalle ilçesindeki resmi okul öncesi eğitim kurumlarından rasgele örnekleme yöntemiyle seçilen 272 çocuk da araştırmanın kontrol grubunu oluşturmuştur. Çalışma grubunu oluşturan çocukların 112'si (% 53.33) kız ve 98'i (% 46.66) erkektir. Çocukların 110'u (% 52.38) 4 yaş, 100'ü (% 47.61) 5 yaş grubundadır (yaş ortalaması her iki cinsiyet için 4.33, Ss = .72). Kontrol grubunu oluşturan çocukların 139'u (%51.10) kız ve 133'ü (%48.89) erkektir. Çocukların 154'ü (% 56.61) 4 yaş ve 118'i (% 43.38) 5 yaş grubundadır (yaş ortalaması her iki cinsiyet için 4.19, Ss = .80).

Çalışma grubu annelerinin (n=210) yaş ortalaması 30.75'dir (Ss=5.46). Annelerin 40'ı (% 19.04) okur-yazar, 21'i (%10.0) ilkokul mezunu, 67'si (% 31.90) ortaokul mezunu, 39'u (% 18.57) lise mezunu, 43'ü (% 20.47) yüksek okul mezunudur. Babaların (n=210) yaş ortalaması 34.90'dır (Ss=5.90). Babaların 19'u (% 9.04) okur-yazar, 29'u (% 13.80) ilkokul mezunu, 61'i (% 29.04) ortaokul mezunu, 39'u (% 18.57) lise mezunu ve 62'si (%29.52) yüksek okul mezunudur.

Kontrol grubu annelerinin (n=272) yaş ortalaması 34.25'dir (Ss=4.96). Annelerin 14'ü (%5.14) okur-yazar, 16'sı (% 5.88) ilkokul mezunu, 57'si (% 20.95) ortaokul mezunu, 34'ü (% 12.50) lise mezunu ve 151'i (% 55.51) yüksek okul mezunudur. Babaların (n=272) yaş ortalaması 37.67'dir (Ss=5.19). Babaların 4'ü (% 1.47) okur-yazar, 14'ü (% 5.14) ilkokul mezunu, 64'ü (% 23.52) ortaokul mezunu, 40'ı (% 14.70) lise ve 150'si (% 55.14) yüksek okul mezunudur.

Çalışma grubundaki öğretmenlerin (n= 22) hepsi kadındır ve ortalama 5 yıllık mesleki deneyime sahip genç öğretmenlerdir. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu (% 84.4) depremi o bölgede yaşamıştır. Depremde 10 öğretmenin evi orta derecede hasar görmüştür. Kontrol grubunun öğretmenlerinin de (n=25) hepsi kadındır. 5-10 yıllık mesleki deneyime sahip öğretmenlerdir.

Çalışma grubunu oluşturan çocukların (n=210) 23'ü (% 10.95) depremden sonra bir süre için hem anne hem de babasından ayrılmak zorunda kalmıştır. 49 çocuğun (% 23.33) evi depremde hafif ya da orta derecede hasara uğramıştır. 40 çocuğun (% 19.04) ailesi depremde eşyalarını kaybetmiştir. 24 çocuğun (% 11.42) sevdiği insanlardan biri depremde ağır bir şekilde yaralanmıştır. Deprem sırasında 1 çocuk (% 0.47) fiziksel bir yara almıştır. 19 çocuk (% 9.04) deprem sırasında ölen birinin cesedini görmüş, 2 çocuk da (% 0.95) birinin ölüşünü izlemek zorunda kalmıştır. Depremde aile bireylerinden birini kaybeden çocuk bulunmamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmanın verileri, farklı yaş grubundaki çocuk ve gençler için A.B.D.'de Achenbach ve Rescorla (2000) tarafından geliştirilen "Öğretmen Bilgi Formu-$1^{1/2}$_5 Yaş (The Caregiver-Teacher Report Form for Ages $1^{1/2}$_ 5; C-TRF / $1^{1/2}$ –5)" ve Stuvland (1999)'ın "Psikososyal Değerlendirme Bataryası" ndan uyarlanan "Demografik Bilgiler Öğretmen Anketi" kullanılarak toplanmıştır.

Öğretmen Bilgi Formu; öğretmenlerin veya bakım veren kişilerin okul öncesi çocukların sorun davranışlarına ilişkin gözlemlerini ve

izlenimlerini daha sistemli ve standardize bir biçimde ortaya koyabilmeleri ve belirleyebilmeleri amacıyla Achenbach ve rescorla tarafından 2000 yılında geliştirilen psikolojik bir ölçme aracıdır. Ölçeğin Türkçe' ye çeviri ve uyarlaması Erol ve Acı (2002) tarafından yapılmıştır. Ölçek, çocuk ve cevaplayıcının çocukla ilişkisindeki rolü (bakıcı veya öğretmen gibi) hakkında bazı demografik bilgileri de kapsayan 100 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte, cevaplayıcılar tarafından 99 maddede belirtilen problem davranışların her birini 0, 1 ve 2 olarak derecelendirilir. 0 seçeneği, o maddede gözlenen davranışın sözü edilen çocuk için hiçbir zaman görülmediği, 1 seçeneği o davranışın ara sıra görüldüğü, 2 seçeneği ise o davranışın hemen hemen her zaman görüldüğü anlamına gelmektedir. Ölçekteki 100. cü madde listede yer almayan problemlerin belirtilmesi içindir. Ölçekte ayrıca, problem maddelerinden sonra cevaplayıcıların çocuğu daha iyi tanımlamaları için 3 açık uçlu madde yer almaktadır. Öğretmenin bu formu cevaplandırırken çocuğa ilişkin son iki aydaki gözlemlerini, izlenimlerini göz önüne alması beklenmektedir. Ölçek maddeleri çeşitli alt testler içinde gruplandırılır. Ölçekten "İçe Yönelim" ve "Dışa Yönelim" gibi iki ayrı davranış belirti puanı elde edilmektedir. İçe Yönelim grubunu "Duygusal Tepkiler, Anksiyete / Depresyon, Somatik Sorunlar ve İçe Dönüklük", Dışa Yönelim sorun grubunu ise "Dikkat Problemleri ve Saldırgan Davranışlar" alt testlerinin toplamı oluşturmaktadır. Ölçek alt testlerinin toplamından "Toplam Problem Puanı" elde edilmektedir (Achenbach ve Rescorla, 2000). Sunulan çalışmada çocukların sorun davranışları ölçeğin her bir alt testinden aldıkları puanlara göre değerlendirilmiştir. Ölçek alt testlerinin uygulama verileri üzerinden hesaplanan Alpha iç tutarlık değerleri çalışma grubu için .61 ile .95; kontrol grubu için .66 ile .95 arasında değişmektedir.

Demografik Bilgiler Öğretmen Anketi, 1999 Türkiye Kriz Psikolojisi Merkezi (CCP) tarafından hazırlanan "Psikososyal Ölçme Bataryası"nın (Stuvland, 1999) düzeltilmiş ve genişletilmiş bir biçimidir. Anket dört bölüm ve 52 maddeden oluşmaktadır. (Şahin, Şahin, Batıgün ve Yılmaz, 2001). Bu çalışmada sadece anketin birinci bölümünü oluşturan "Demografik Bilgiler" bölümü öğretmenlere uygulanmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri aşağıdaki süreç izlenerek toplanmıştır:

Psikopatoloji'yi ölçmek için katılımcıların öğretmenlerine depremden 7 ay sonra ölçme araçları uygulanmıştır. Araştırmacı deprem bölgesine giderek önce oradaki resmi anaokullarını tespit etmiştir. Deprem bölgesinde anaokuluna devam eden 221 çocuk tespit edilmiştir. Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izin alındıktan sonra anaokullarının yöneticileri ve öğretmenleri ziyaret edilerek araştırmanın amacı anlatılmış ve ölçme araçları tanıtılarak onayları alınmıştır. Öğretmenlerin hepsi bu çalışmaya gönüllü olarak katılacaklarını bildirmişlerdir. Öğretmenlere test maddelerine verecekleri cevapların gizli tutulacağı hatırlatılarak birkaç örnek birlikte doldurulmuştur ve daha sonra ölçekleri kendilerinin doldurması istenmiştir. Anketler ve demografik bilgi formları öğretmenlerden bir hafta sonra geri alınmıştır. Öğretmenlere verilen 221 ölçeğin 11'inde 8'den fazla madde boş bırakıldığı için analizden çıkarılmıştır. Öğretmen Bilgi Formu'nun (C-TRF / $1^{1/2}$–5) cevaplanma oranı %90.9'dur. Kontrol grubunun verileri de aynı süreç izlenerek toplanmıştır. Ankara Yenimahalle ilçesindeki resmi anaokullarından random yöntemiyle seçilen 290 çocuğun öğretmenlerine ölçme araçları tanıtılmış ve birkaç örnek birlikte doldurulmuştur. Anketler ve bilgi formları bir hafta sonra geri alınmıştır. Öğretmenlere bırakılan 290 ölçeğin 18'inde 8'den fazla madde boş bırakıldığı için analizden çıkarılmıştır. Kontrol grubunda Öğretmen Bilgi Formu'nun (C-TRF / $1^{1/2}$ –5) cevaplanma oranı %93.7'dir.

Verilerin Analizi

Veri toplama araçlarından elde edilen dataların analizinde; 2 (grup: çalışma-kontrol) x 2 (anne öğrenim düzeyi: düşük-yüksek) x 2 (cinsiyet: kız-erkek) üç faktörlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Bulgular

Deprem yaşayan ve yaşamayan okul öncesi çocukların davranışsal/duygusal sorunlarının öğretmen gözlemlerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda; cinsiyet ve anne öğrenim düzeyi değişkenlerine göre incelenmesinden elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1: C-TRF / 1 1/2 –5 Yaş Ölçek Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Sorun Davranışlar	Anne Öğrenimi	Cinsiyet	Çalışma Grubu		Kontrol Grubu		TOPLAM	
			$\overline{X}$	Ss	$\overline{X}$	Ss	$\overline{X}$	Ss
Duygusal Yönelim	Düşük	Kız	1.25	1. 80	1.19	1.80	1.23	1.79
		Erkek	1.48	1. 68	1.83	2.36	1.59	1.93
		Toplam	1.36	1.74	1.45	2.06	1.39	1.86
	Yüksek	Kız	1.96	2. 32	1.68	2.40	1.77	2.37
		Erkek	2.22	2. 33	1.91	2.37	1.99	2.35
		Toplam	2.07	2. 31	1.80	2.38	1.88	2.36
	Toplam	Kız	1.54	2. 04	1.53	2.23	1.53	2.15
		Erkek	1.76	1. 98	1.89	2.36	1.84	2.20
		Toplam	1.64	2. 05	171	2.30	1.68	2.18
Anksiyete/depresyon	Düşük	Kız	2.55	2. 50	2.14	2.56	2.39	2.52
		Erkek	2.57	2. 50	2.77	2.90	2.64	2.63
		Toplam	2.56	2. 49	2.40	2.70	2.50	2.56
	Yüksek	Kız	3.30	2.73	2.61	2.78	2.74	2.76
		Erkek	3.32	2. 60	2.77	3.06	2.91	2.94
		Toplam	3.15	2. 66	2.69	2.93	2.83	2.85
	Toplam	Kız	2.73	2. 59	2.47	2.72	2.59	2.62
		Erkek	2.86	2. 55	2.77	3.02	2.81	2.82
		Toplam	2.79	2. 57	2.61	2.87	2.69	2.74
Somatik Sorunlar	Düşük	Kız	1.27	1.41	0.88	1.51	1.12	1.45
		Erkek	1.07	1.18	1.37	1.52	1.16	1.30
		Toplam	1.17	1.30	1.08	1.52	1.14	1.38
	Yüksek	Kız	1.40	1.45	0.96	1.45	1.10	1.46
		Erkek	1.86	1.73	1.56	2.01	1.64	1.94
		Toplam	1.61	1.59	1.27	1.79	1.37	1.74
	Toplam	Kız	1.32	1.42	0.94	1.47	1.11	1.45
		Erkek	1.37	1.46	1.52	1.91	1.45	1.73
		Toplam	1.34	1.43	1.22	1.72	1.27	1.60
İçe Kapanıklık	Düşük	Kız	1.75	1.88	2.53	2.63	2.05	2.22
		Erkek	1.85	2.32	1.80	2.60	1.84	2.40
		Toplam	1.80	2.09	2.23	2.62	1.96	2.30
	Yüksek	Kız	2.16	2.73	2.50	3.46	2.39	3.24
		Erkek	2.14	2.84	1.83	2.53	1.91	2.61
		Toplam	2.15	2.76	2.15	3.03	2.15	2.95
	Toplam	Kız	1.91	2.26	2.51	3.21	2.24	2.84
		Erkek	1.96	2.52	1.82	2.54	1.88	2.52
		Toplam	1.93	2.38	2.17	2.92	2.07	2.70
Dikkat Sorunları	Düşük	Kız	2.82	2.48	4.05	3.69	3.30	3.06
		Erkek	2.44	2.69	2.30	3.05	2.40	2.80
		Toplam	2.64	2.58	3.33	3.53	2.89	2.97
	Yüksek	Kız	3.78	4.24	3.45	3.34	3.55	3.64
		Erkek	2.32	2.85	2.17	3.00	2.21	2.95
		Toplam	3.12	3.73	2.78	3.22	2.88	3.37
	Toplam	Kız	3.21	3.32	3.63	3.45	3.44	3.39
		Erkek	2.40	2.74	2.20	3.00	2.28	2.89
		Toplam	2.83	3.08	2.93	3.31	2.89	3.21
Saldırgan Davranışlar	Düşük	Kız	5.55	5.30	6.81	7.76	6.05	6.38
		Erkek	5.59	5.94	5.23	7.67	5.47	6.52
		Toplam	5.57	5.59	6.16	7.71	5.79	6.43
	Yüksek	Kız	8.53	10.53	7.24	8.80	7.65	9.37
		Erkek	6.11	7.53	5.59	7.77	5.73	7.68
		Toplam	7.44	9.32	6.39	8.30	6.69	8.61
	Toplam	Kız	6.75	7.93	7.11	8.47	6.95	8.22
		Erkek	5.79	6.55	5.51	7.72	5.63	7.23
		Toplam	6.30	7.32	6.33	8.14	6.32	7.78

Tablo 1'de deprem yaşayan ve yaşamayan çocukların davranışsal/duygusal sorunlarına ilişkin öğretmen değerlendirmesine göre C-TRF / 11/2 –5 yaş ölçeğinin her bir alt testinden aldıkları puanların ortalamaları ve standart sapmaları verilmiştir.

Çocukların davranışsal/duygusal sorunlarıyla ilgili olarak öğretmen değerlendirmelerinden elde edilen puanlar üzerine grup, anne öğrenimi ve cinsiyet faktörlerinin etkisini saptayabilmek amacıyla 2 (grup: çalışma-kontrol) x 2 (anne öğrenim düzeyi: düşük-yüksek) x 2 (cinsiyet: kız-erkek) üç faktörlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Üç faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 1: C-TRF / 1 1/2 –5 Yaş Ölçek Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Sorun Davranışlar	F_G	H2	$F_{AÖ}$	η2	F_C	η2	$F_{GXAÖ}$	η2	F_{GC}	H2	$F_{AÖXC}$	η2	$F_{GXAÖXC}$	η2
Duy. Yön.	.12	.00	5.45	.01	2.51	.00	1.02	.00	.22	.00	.18	.00	.27	.00
Anks/Dep.	1.13	.00	2.35	.00	.06	.00	.44	.00	.16	.00	.02	.00	.51	.00
Som. Sor.	1.72	.00	3.63	.00	4.58*	.01	1.09	.00	1.72	.00	1.57	.00	.75	.00
İçe Kap.	.51	.00	.40	.00	1.52	.00	.42	.00	1.95	.00	.00	.00	.03	.00
Dikkat Sor.	.22	.00	.01	.00	14.98**	.03	1.56	.00	.91	.00	.24	.00	1.50	.00
Saldırganlık	.08	.00	1.93	.00	3.31	.00	.77	.00	.07	.00	.67	.00	.60	.00

*P<.05 **P<.001

G= Grup (Çalışma/Kontrol), AÖ= Anne öğrenim düzeyi, C= Cinsiyet

Tablo 2'de görüldüğü gibi ANOVA sonuçları; sadece cinsiyet değişkeninin F(6.469)=6.43; p<.001; η^2 = .08 sorun davranışlar üzerindeki temel etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir. Grup, F (6.469)=1.19; p>.05; η^2 = .02 ve anne öğrenim düzeyi değişkenlerinin, F(6.469)=1.59; p>.05; η^2 = .02 sorun davranışlar üzerindeki temel etkileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Grup x anne öğrenim düzeyi, F(6.469)=0.35; p>.05; η^2 = .00; grup x cinsiyet, F(6.469)=1.32; p>.05; η^2 = .02; anne öğrenim düzeyi x cinsiyet,F(6.469= .82; p>.05; η^2=.01; ve grup x anne öğrenim düzeyi x cinsiyetin, F(6.469)=.72; p>.05; η^2=.01 ortak etkilerine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 1 ve Tablo 2'nin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, örneklemdeki çocukların öğretmenleri tarafından davranışsal/ duygusal sorunlarını cinsiyete göre değerlendirmelerinin; somatik sorunlar, F(1.474)=4.58; p<.05; η^2=.01 ve dikkat sorunları, F(1.474)=14.98; p<.001; η^2=.03 alt test puanları üzerinde etkisi olduğu saptanmıştır. Öğretmenler, erkek çocuklarda (X=1.45; Ss=1.73), kız çocuklara göre (X=1.11; Ss=1.45) daha fazla somatik sorun bildirmişlerdir. Dikkat sorunları bakımından ise; kızları (X=3.44; Ss=3.39), erkeklere göre (X=2.28; Ss=2.89) daha sorunlu olarak değerlendirmişlerdir.

Tartışma

Çalışmada deprem yaşayan ve yaşamayan okul öncesi çocukların davranışsal/duygusal problemleri öğretmen gözlemlerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda; grup, anne öğrenim düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmanın bulguları öğretmen değerlendirmelerine göre deprem yaşayan ve yaşamayan çocukların davranışsal/duygusal problemler bakımından aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymuştur. Çalışmanın bu bulgusu öğretmenlerin sorun davranışları değerlendirdiği "okul ortamından" kaynaklanmış olabilir. Gelişmekte olan ülkelerde, iyi organize olmuş okul ortamında öğretmenler çocukların davranışlarını ev ortamında ebeveynlere oranla daha dikkatli bir şekilde gözleyebilirler (Satake ve ark. 2003). Ülkemiz de gelişmekte olan ülkeler arasındadır ve okul öncesi eğitime verilen önemin giderek artmaktadır. Ancak, eğitim sistemimizdeki sorunlar nedeniyle öğretmenler, diğer ülkelerden daha kalabalık sınıf ortamında çalışmaktalar. Böyle yoğun çalışma koşullarında öğretmenler çocukların bütün davranışlarının

farkında olamayabilirler ve okul ortamı çocukların davranışsal problemlerinin farkına varmalarını güçleştirmiş olabilir. Fujita (1998), Japon öğretmenlerin sınıfta diğer ülkelerden daha fazla sayıda öğrenciye sahip olduklarını ve bu durumun Japon öğretmenlerin okul ortamında çocukların problemlerini farketmelerini güçleştirebileceğine dikkat çekmiştir.

Öğretmenlerin, anne öğrenim düzeyi (bu çalışmada annenin öğrenim düzeyi ailenin sosyo ekonomik statü değişkeni olarak kullanılmıştır) ve cinsiyet gibi çocukların demografik değişkenleri açısından çocukların davranışsal/duygusal sorunlarını değerlendirmeleri incelendiğinde; düşük ya da yüksek öğrenimli annelerin çocukları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu konuda daha önce yapılan çalışmalarda; öğretmenlerin, düşük sosyo ekonomik statüden gelen çocukları daha sorunlu olarak değerlendirme eğiliminde olduklarına işaret edilmektedir (Achenbach, 1991; Verhulst ve Achenbach, 1995). Sunulan çalışmada böyle bir eğilim gözlenmemiştir. Bu durum, Türk ailelerin çok büyük bir kısmının orta sınıfa ait olması ve bu yüzden anne eğitim düzeyinin her zaman ailenin sosyo ekonomik statüsünü yansıtmamasından kaynaklanıyor olabilir. Ailenin eğitim düzeyinin yanısıra, oturulan semt, ailenin aylık geliri gibi değişkenler de çocuğun sorun davranışlarını etkileyebilir. Çocukların cinsiyet değişkeni açısından öğretmen gözlemlerine göre değerlendirilmelerinde istatistiksel olarak anlamlı farklar saptanmıştır. Öğretmenler "içe yönelim" davranış grubuna giren "somatik sorunlar" alt testinde erkek çocukları kızlara oranla daha sorunlu olarak değerlendirmişlerdir. "Dışa yönelim" davranış gurubuna giren "dikkat sorunları" alt testinde ise kızları erkeklere oranla daha sorunlu olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Pek çok araştırmada sorun davranışlar ve cinsiyet arasındaki ilişkinin önemi vurgulanmıştır. Amerikan Psikiyatri Birliği (1994) dışa yönelim sorunlarının özellikle erkeklerde kızlara oranla daha sık görüldüğüne dikkat çekmiştir. Erol ve ark., (1998) çalışmalarında 5-18 yaş grubu çocuk ve gençlerin öğretmenlerinden elde edilen değerlendirmede kızların içe yönelim, erkeklerin ise dışa yönelim davranışlarında daha yüksek puan aldıklarını saptamışlardır. Achenbach (1991) ve Verhulst ve Achenbach (1995), öğretmenlerin erkek çocukları kızlara oranla daha fazla sorunlu olarak değerlendirdiklerini ileri sürmüşlerdir. Sunulan çalışmanın bulgusu bu bulgular ile paralellik göstermemektedir. Öğretmenlerin erkek çocukları somatik sorunlarda, kızları ise dikkat sorunlarında daha fazla sorunlu değerlendirmesi ailelerin genel olarak yaptığı cinsiyet ayrımını düşündürmekte olup, kız çocukların daha fazla risk altında olduklarını akla getirmektedir. Türk kültüründe kız çocuklar genellikle erkek çocuğun gölgesine itilerek daha çok geleneksel yöntemlere uygun olarak tutucu ve baskılayıcı bir tutumla yetiştirilmektedir. Bu durum kızların zaman zaman kendisine yönelik bu tutumlara tepki olarak dışa dönük tutumlar sergilemelerine neden olmuş olabilir.

Bu çalışmada, deprem yaşayan ve yaşamayan okul öncesi çocukların davranışsal/duygusal sorunları öğretmenlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda cinsiyet ve anne öğrenim düzeyi değişkenlerine göre karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmada deprem deneyiminin çocukların davranışsal/duygusal problemlerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı saptanmıştır. Benzer şekilde, anne öğrenim düzeyi değişkeninin de çocukların problem davranışlarında anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir. Ancak, cinsiyet değişkeni dikkate alındığında deprem deneyiminden bağımsız olarak örneklemdeki çocukların davranışsal/duygusal problemleri arasında anlamlı farklılık bulunduğu saptanmıştır.

Çocuğun davranışını değerlendirmede çocuğun içinde yaşadığı toplumdaki anne, baba, öğretmen gibi yetişkinlerin o davrayışı algılayışı ve değerlendirmesi önem kazanmaktadır. Ancak bu kişilerin sahip oldukları değer yargıları, inançları ve tutumları çocuğun davranışlarının sağlıklı ya da sağlıksız olduğunu belirleyen önemli etkenlerdendir. Okul öncesi çocuklar hakkında bilgi toplamada öğretmenler en fazla ulaşılan kaynaklar olsa da aileyi de içeren çoklu bilgi kaynaklarını içeren çalışmaların yapılması gereklidir.

Bu çalışma ülkemizde okul öncesi çocukların felaket sonrası davranış ve duygusal sorunlarını araştıran ilk çalışmadır. Ayrıca, "Öğretmen Bilgi Formu-$1^{1/2}$ _ 5 Yaş (C-TRF / $1^{1/2}$ –5)" ölçeğinin de ülkemizde ilk kez

kullanıldığı bir çalışmadır. Çalışmaya sadece dört ve beş yaş çocuklarının alınması ve çocukların sadece öğretmenlerinden bilgi alınması ve öğretmenlerin sınıfta çocukları değerlendirmesine etki eden ortamın araştırmacı tarafından kontrol edilememiş olması araştırmanın sınırlılıklarından bazılarıdır. Bundan sonraki çalışmalarda belirtilen sınırlılıklardan yola çıkılarak daha kapsamlı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Achenbach, T. M. (1991). *Manual for the Child Behavior Checklist / 4-18 and 1991 profile.* Burlington, VT: University of Vermont, Department of Psychiatri.

Achenbach, T. M. ve Rescorla, L.A. (2000). *Manual for the ASEBA preschool forms & profiles*. Burlington, VT: University of Vermont Department of Psychiatry.

Akkök, F., Aşkar, P. ve Sucuoğlu, B. (1988). İlkokul çocuklarının davranışlarının öğretmenler yoluyla gözlenmesi: Ögretmen Gözlem Formu El Kitabı. Ankara: Şafak Matbaası.

Alkan, N.Ü. (1999). 1995 Dinar depremi*. Türk Psikoloji Bülteni*, 5 (14), 59-60.

Allan, R. D. (Ed). (1993). Handbook of postdisaster interventions (Special issue). *Journal of Social Behavior and Personality, 8, (5).*

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manuel mental disorders*. Washington DC: U.S.

Asarnov, J. (1999). When the earth stops shaking: Earthquake sequelae among children diagnosed for pre-earthquake psychopathology. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. http://www.findarticles.com/cf_o/m2250/8_38/55438318/print.jhtml. (13.08.2003).

Berument, S. K., Sayıl, M., ve Uçanok, Z. (1999). Depremden etkilenen çocuklarınıza nasıl yardımcı olabilirsiniz? Anne-baba el kitabı. *Türk Psikoloji Bülteni*, 5 (14), 78-88.

Çelebi, R. ve Saatçioğlu, Ö. (2002). Afyon depremi ve düşündürdükleri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi.*

Demirtaş, R., Iravul, Y. ve Yaman, M. (2002). 3 Şubat 2002 Eber ve Çay depremleri raporu. *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Birliği Bülteni.*1-2, 58-63.

Earls, F., Smith, E., Reich, W., ve Jung, K. G. (1988 Investigating psychopathological consequences of a disaster in children: A pilot study incorporating a structured diagnostic interview. *Journal of the American Academy of Child and adolescent Psychiatry*, 21, 863-867.

Edelbrock, C. S. ve Achenbach, T. M. (1984). The teacher version of the child behavior profile: I. Boys aged 6-11. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 52, 207-217.

Erol, N., Kılıç, C., Ulusoy, M., Keçeci, M. ve Şimşek, Z. (1998). Türkiye ruh sağlığı profili raporu. *T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü.*

Erol, N., ve Öner, Ö. (1999). Travmaya psikolojik tepkiler ve bunlara yaklaşım. *Türk Psikoloji Bülteni*, 5 (14), 40-49.

Erol, N. ve Acı, S. (2002). $1^{1/2}$ – 5 yaş öğretmen bilgi formu Türkçe çeviri ve uyarlaması. *Yayınlanmamış çalışma.*

Fujita, S. (1998). *Teachers in different cultures*. Ibaraki, Japan: Department of Cross-Cultural Studies, Faculty of Literature, Ibaraki Christian College.

Goenjian, A. K. ve Pynoos, R. S. (1995). Psychiatric comorbidityin children after the 1988 earthquake. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 34 (9), 1174-1185.

Karancı, N., ve Rüstemli, A. (1995). Psychological consequences of the 1992 Erzincan (Turkey) earthquake. *Disasters, 19* , 8-18.

Karancı, N. (1999). Depremlerin psiko-sosyal boyutları: Erzincan, Dinar ve 17 Ağustos 1999 Marmara depremleri. *Türk Psikoloji Bülteni*, 5 (14), 55-59.

Lonigan, C.J., Shanon, M.P, Finch, A.J., Daugherty, T.K., ve Taylor, C.M. (1991). Children's reactions to a natural disasters: Symptom severity and degree of exposure. *Advances in Behavior Research and Therapy,* 13, 135-154.

Miller, T. W., ve Başoğlu, M. (1992). Posttraumatic stres disorder: The impact of life stres events on adjustment. *Integrative Psychiatry*, 7, 209-217.

National Center for Posttraumatic Stress Disorder (NCPTSD). (2001). *Helping survivors in the wake of disaster. At the disaster site or in shelter / relief centers*. www.ncptsd.org.

Pataki, G. E, Stone, J. M. ve LeViness, J. (2001). *Crisis counseling guide to children and families in disaster*. New York, USA, 11-13.

Pynoos, R. S., Frederic, C., Nader, K., Arroyo, W., Steinberg, A. et al., (1987). Life threat and posttraumatic stress in school-age children. *Archives of General Psychiatry*, 44, 1057-1063.

Rubonis, A. V., ve Bickman, L. (1991). Psychological impairmentin the wake of disaster: The disaster-psychopathology relationship. *Psychological Bulletin, 109*, 384-399.

Saigh, P. A., Green, B. L. ve Korol, M. (1996). The history and prevalence of posttraumatic stress disorder with special reference to children and adolescents. *Journal of School Psychology*, 34 (2), 107-131.

Satake, H., Yoshida, K., Yamashita, H., Kinukawa, N., ve Takagishi, T. (2003). Agreement between parents and teachers on behavioral / emotional problems in Japanese school children using the child behavior checklist. *Child Psychiatry and Human Development*, 34 (2), 111-126.

Stuvland, R. (1999). Earthquake trauma questionnaire Turkey 1999. *Center for crisis psychology*.

Şahin, N.H., Şahin, N., Batıgün, A.D. ve Yılmaz, B. (2001). *MEB /UNICEF Psikosoyal okul projesi değerlendirme çalışması.*

Ulusay, R., Kasapoğlu, K. E., Dirik, K. ve Gökçeoğlu, C. (2002). *3 Şubat 2002 Sultandağı (Afyon) depremi saha inceleme raporu.* Hacettepe Üniversitesi Mühendislik Fak. Jeoloji Mühendisliği Bölümü.

Verhulst, F, C. ve Achenbach, T. M. (1995). Emprically based assessment and taxonomi of psychopathology: Cross-cultural applications. A review. *Euro Child Adolesc Psychiatry, 4:* 61-76.

Summary

Introduction

Earthquakes, floods and other similar natural disasters leave short or long term psychological effects on those who experience them. Studies show that the most vulnerable groups to natural disasters are children, youngsters and the elderly. The extent to which children are affected by earthquakes is determined by various factors such as the reactions of the family, the degree of loss, age/ gender, previous experiences, indirect effects of the earthquake, daily life, separation, family relations, economic conditions and social support.

Children's reactions to earthquakes may differ. While some exhibit several behavioral changes immediately after the earthquake, others may live for days, weeks and even months as if nothing has happened and then start to display problematic behaviors.

Children's reactions to traumatic events also differ by their ages. Typical reactions include bed-wetting, fear of dark or animals, night terror, incontinence, constipation, speech difficulties, , fear of loneliness or strangers, and puzzlement.

A review of the literature in the country shows that no study has yet focused on the post-traumatic behavioral and emotional problems of preschool children. Therefore, the present study relied on teacher accounts to identify the behavioral and emotional problems of preschool children who did and did not experience an earthquake with respect to gender and mothers' educational status.

Methodology

This is a causal comparative study. The study group included 210 randomly selected children attending official preschool educational institutions in central Afyon and its boroughs Sultandağı, Çay, Çobanlar, Bolvadin and Eber, where the earthquake had devastating effects. The control group included 272 randomly selected children from the official preschool educational institutions in Yenimahalle, Ankara.

Data were gathered by using the Caregiver-Teacher Report Form for Ages $1^{1/2}$ _ 5 (C-TRF / $1^{1/2}$-5) developed by Achenbach and Rescorla (2000) in the US for children and youngsters of different ages, and the "Demographic Information Teacher Questionnaire" adapted from Stuvland's (1999) "Psychosocial Assessment Battery".

Data from the instruments were analyzed by 2 (group: experimental-control) x 2 (mother's educational background: low-high) x 2 (gender: girls-boys) three factor analysis of variance (ANOVA).

Findings

The findings showed that, according to teacher evaluations, there was no statistically meaningful difference between the behavioral/emotional problems exhibited by children with respect to earthquake experience and mother's educational background.

However, the basic effects of gender on children's problem behaviors were found to be statistically meaningful, independently from earthquake experience. It was found that teachers viewed boys as having more somatic problems, and girls as having more attention problems.

Discussion

The study found that, according to teacher ideas, there was no statistically meaningful difference between the behavioral/emotional problems exhibited by children who did and did not experience an earthquake. This finding may have been due to the "school environment" where teachers evaluated problem behaviors. In the well-organized environment of the school, teachers can closely observe children's behaviors. However, it is possible that teachers in our country are not aware of all of children's problems as they have more crowded classrooms and a busier schedule than most other countries. Therefore, the school environment may have made it more difficult for them to recognize children's behavioral problems.

Teacher evaluations of children's behavioral/emotional problems with respect to mother's educational background (which has been used in this study as the family's socioeconomic status variable) showed no meaningful difference between the children of poorly and highly educated mothers. Similar studies report that teachers tend to evaluate children from lower socioeconomic backgrounds as more problematic. No such tendency was observed in the present study. This may have been because the majority of Turkish families belong to the middle class and thus mother's educational background may not always reflect the family's socioeconomic status.

Meaningful differences existed between teacher evaluations of children's behavior with respect to gender. They evaluated boys as more problematic than girls in the "somatic problems" subtest, which falls under the "internal orientation" behavior group. On the other hand, in the "attention problems" subtest under the "external orientation" behavior group, girls were regarded more problematic than boys. In previous studies, girls were shown to have more problems in internal orientation, and boys in external

orientation behaviors. The findings of the present study do not overlap with those of previous studies. This may imply that families tend towards gender discrimination and that girls are at more risk. In Turkish culture, girls are generally left in the shadow of boys and are raised with a traditional conservative and oppressive attitude. As a reaction to this, the girls in this study may sometimes have exhibited extroverted attitudes.